

Monika Jurkowska

Uniwersytet w Białymstoku

**PAMIĘĆ I TOŻSAMOŚĆ
– KULTURA LUDU W KONCEPCJACH
LUDWIKA ADAMA JUCEWICZA
I JANA LUDWIKA ŻUKOWSKIEGO**

*Zamki w rumowiskach leżą; bogactwa zbytkiem
i niedolą spetzły, szablę szczerbioną pył okrywa, a rdza
pożera: zwyczaję i obyczaję sami wytępiłiśmy: jeden
język przetrwał zmiany, krwawe nieszczęścia naszej
Ojczyzny, i oparł się wszystko niszczącym wiekom¹.*

Wielka tradycja Rzeczypospolitej Obojga Narodów wraz z upadkiem państwa u schyłku XVIII wieku została poddana próbie. Powstało wiele różnych idei i koncepcji relacji między kulturą polską a litewską. Wspólna historia odcisnęła ślady na kulturach obu narodów. I o ile kultura szlachecka była nieustannie przedmiotem literackich transformacji, o tyle kultura ludu doczekała się wnikliwej analizy dzięki twórczości folklorystycznej, która rozwinęła się dopiero w romantyzmie². Liczni badacze zajęli się szeroko pojętym ludoznawstwem, wyruszyli w teren w poszukiwaniu inspirowanego idealizmem niemieckim „ducha ludu”³, na którym zbudowana została lub miała być budowana tożsamość narodowa i słowiańska⁴. Wśród tego grona badaczy kultury ludu znajdują się

¹ K. W. Wójcicki, *Przysłowia narodowe: z wyjaśnieniem źródła początku, oraz sposobu ich użycia, okazujące charakter, zwyczaję, i obyczaję, przesady, starożytności i wspomnienia oyczyste*, Warszawa 1830, s. 7.

² Zob. J. Burszta, *Oświecenie i romantyzm a słowiańska etnografia i folklorystyka. Założenia wstępne*, „Lud” 1973, t. 57.

³ Badania w myśl „filozofii natury”, które zrodziły się na Zachodzie, przede wszystkim rozwijali Johann Gottfried Herder, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Karla Wilhelm Friedrich Schlegel i Augusta Wilhelma Schlegel.

⁴ Wśród polskich ludoznawców faktem jednak jest tendencja do większego zainteresowania kulturą ludową wschodnich kresów Rzeczypospolitej, dopiero pozytywistyczni etnografowie Oskar

Ludwik Adam Jucewicz (1813⁵–1846), określany mianem „pierwszego prawdziwego etnografa litewskiego”⁶, i Jan Ludwik Żukowski (ok. 1803–1831), który „w specjalnym opracowaniu (1830) [*O pańszczyźnie...* – przyp. M. J.] dał jedyny kompletny przegląd ludowych zwyczajów i twórczości”⁷. I nie fakt, że obaj twórcy żyli w epoce romantyzmu, że obaj mierzyli się z rzeczywistością społeczno-polityczną tamtych czasów czy że obaj podjęli popularną w tym czasie refleksję nad aspektami folklorystycznymi i etnograficznymi⁸, jest podstawą podjęcia przez autorkę badań nad dorobkiem tych twórców.

Terenem pracy badawczej Żukowskiego (który wprawdzie nie był bilingwistyczny i nie pisał o Litwie) było Mazowsze, a Jucewicza – ziemie dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, a szczególnie Żmudzi. Są to tereny odległe, a jednak zebrany przez autorów materiał badawczy wskazuje na pewne elementy, które wykazują podobny charakter dorobku folklorystycznego Polski i Litwy.

Kolberg czy Zygmunt Głogier badają kulturę centralnej Rzeczypospolitej. Stąd niezwykle ważne jest spojrzenie Jana Ludwika Żukowskiego, który swoje badania prowadził na terenie wschodniego Mazowsza. Wśród ważnych twórców badaczy terenów Rzeczypospolitej Obojga Narodów tego okresu należy wymienić: Ignacego Lubicz-Czerwińskiego, Zoriana Dołęgę-Chodakowskiego, Kazimierza Władysława Wójcickiego, Wincentego Pola, Ryszarda Berwińskiego, Kazimierza Brodzińskiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Jana Karłowicza, Simonasa Daukantasa, Jana Łobojkę, Kajetana Niezabitowskiego, Szymona Staniewicza, Józefa Sękowskiego, Emeryka Staniewicza, Leona Rogalskiego, Piotra Koeppena, Ksawerego Bohusza, Ludwiga Rhesę, Dionizego Paszkiewicza, Teodora Narbutta. Zob. P. Bukowiec, *Dwujęzyczne początki nowoczesnej literatury litewskiej. Rzecz z pogranicza polonistyki*, Kraków 2008; *Dzieje folklorystyki polskiej 1800–1863. Epoka przedkolbergowska*, red. H. Kapeliński, J. Krzyżanowski, Wrocław 1970; *Życie literackie i literatura w Wilnie XIX–XX w.*, red. T. Bujnicki, A. Romanowski, Kraków 2000; M. Jackowski, *Literatura litewska w Polsce XIX i XX w.*, Olsztyn 1999; tegoż, *Dzieje literatury litewskiej T.1 do 1917*, Warszawa 2003; czterotomowa seria *Wilno i Kresy północno-wschodnie...*, red. E. Feliksiak i in., Białystok 1996; F. Augustaitis, *Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim*, Kraków 1911; R. Sliužinskas, *Paralele historyczne między źródłami litewskich i polskich pieśni ludowych i perspektywa badań porównawczych*, „Acta Historica Universitatis Klaipedensis” 2007, t. XV; G. L. Gomme, *Folklor. Podręcznik dla zajmujących się ludoznawstwem*, tłum. W. Szukiewicz, opatrzył przedmową i wydał S. Elias-Radzikowski, Kraków 1901; M. Waliński, *Folklor i folklorystyka. Uwaga na marginesie definicji*, „Literatura Ludowa” 1977, nr 4-5; A. Kutrzebianka, *Rozwój etnografii i etnologii w Polsce*, Kraków 1948. M. Litwinowicz-Drożdźiel, *O starożytnościach litewskich. Mitologizacja historii w XIX-wiecznym piśmiennictwie byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków 2008; *Lietuvių literatūros istorija XIX amžius*, Wilno 2001.

⁵ Nowy Korbut podaje rok 1810 jako urodzenia, jest to jednak jedyne znalezione przeze mnie źródło wskazujące tę datę (tamże, t. 7, s. 516).

⁶ P. Bukowiec, *Dwujęzyczne początki nowoczesnej literatury litewskiej*, dz. cyt., s. 79.

⁷ J. Burszta, *Chłopskie źródła kultury*, Warszawa 1985.

⁸ Choć jak zauważa Józef Burszta, w przypadku romantycznych prac ludoznawczych należy mówić bardziej o ich folklorystycznym niż etnograficznym charakterze. Wiąże się to z ideałami epoki. Zob. J. Burszta, *Oświecenie i romantyzm a słowiańska etnografia i folklorystyka. Założenia wstępne*, dz. cyt.

Szczególną uwagę chciałabym zwrócić na trzy dzieła tych autorów. Książkę Jucewicza *Litwa pod względem starożytnych obyczajów i zwyczajów skreślona przez Ludwika z Pokiewia*⁹, gdyż twórca osiąga w niej najszerzą perspektywę spojrzenia na kulturę ludu litewskiego, ponadto podsumowuje w niej dotychczasowe badania i odnosi się do pozostałych swoich utworów, a szczególnie zbioru przysłów i *Wspomnień Żmudzi*. Dalej na dwa dzieła Żukowskiego: *Wyjątek z pisma o pieśniach ludu*¹⁰, ponieważ jest to refleksja nad jednym z najważniejszych przedmiotów badań folklorystów w romantyzmie: pieśnią ludową, oraz na *O pańszczyźnie z dołączeniem uwag nad moralnym i fizycznym stanem ludu naszego*¹¹, która to praca nie tylko jest argumentem za równością społeczną, nie tylko wnikliwą refleksją nad kondycją duchową włościactwa, ale również ukazaniem dorobku folklorystycznego polskich chłopów.

Biograficzne aspekty twórczości folklorystycznej

Jak wskazuje we *Wspomnieniach...* biskup Adam Stanisław Krasiński¹², nawet jako kleryk Ludwik Adam Jucewicz¹³ bardziej interesował się literaturą etnograficzną i badaniami folklorystycznymi niż teologią i traktatami dogmatycznymi, dlatego można uznać za prawdziwe słowa zawarte we wstępie do *Litwy*:

Młodem jeszcze będąc pacholęciem, lubiłem wszelkie powieści i podania naszego ludu, słuchałem ich ciekawie. W czasie długich zimowych wieczorów, kiedy drodzy Rodzice, czytali święte, lub światowe książki, a siostry zajmowały się ubieraniem i kołysaniem swoich lalek; ja biegałem do izby czeladnej i pilnie nastawiałem

⁹ [L. A. Jucewicz], *Litwa pod względem starożytnych obyczajów i zwyczajów skreślona przez Ludwika z Pokiewia*, Wilno 1846.

¹⁰ J. L. Żukowski, *Wyjątek z pisma o pieśniach ludu*, „Melitele” 1830, t. 2.

¹¹ Tenże, *O pańszczyźnie z dołączeniem uwag nad moralnym i fizycznym stanem ludu naszego*, Warszawa 1830.

¹² [A.S. Krasiński], *Wspomnieniach biskup Adam Stanisław Krasiński*, Kraków 1900. M. Żywczyński, *Adam Stanisław Krasiński*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, 1970, s. 166-168; zob. także: M. Litwinowicz-Drożdżel, *O starożytnościach litewskich...*, dz. cyt.

¹³ Jucewicz urodzony w Pokiewiu na Żmudzi ukończył studia teologiczne w Wilnie w 1837 r., a już ok 1839 r. dokonał konwersji na prawosławie i ożenił się. Wówczas jeszcze bardziej poświęcił się pracy ludoznawczej, czego pokłosiem są wspomniane pisma. Zob. B. Zdrojewska, *Ludwik Adam Jucewicz*, [w:] *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 2: *I–Me*, red. R. Loth, Warszawa 2001, s. 58-59.

ucha na pogadanki, klechdy i pieśni pracowitych prządek; choć Bóg to wie sam, jak boleśnie mi się odpłacała podobna ciekawość¹⁴.

Ten autobiograficzny aspekt w dużej mierze tłumaczy charakter, sposób prezentacji i autorskie zaangażowanie Jucewicza w tworzony zapis kultury włościańskiej. Ceni on i zachowuje w swej twórczości dorobek kulturowy ziemi, na której mieszkał, zachowuje pamięć tych, którzy współtworzyli z nim wspólnotę tożsamości. Tak, jak koncepcja epepei narodowej – *Pana Tadeusza* – zrodziła się w Adamie Mickiewiczu z tęsknoty za ziemią rodzinną, kulturą szlachecką, tak tęsknota za ziemią rodzinną, kulturą chłopską, powstała w umyśle przywołanego autora w związku z konfrontacją z „inną” kulturą na ziemiach wileńskich w trakcie studiów, ostracyzmem i swoistym „wyznaniem” na ziemi witebskiej po konwersji na prawosławie i małżeństwie niewątpliwie wpłynęła na charakter prac folklorystycznych Jucewicza. Prezentowany przez niego materiał badawczy w większości bowiem został zdobyty na rodzinnych ziemiach Jucewicza: Żmudzi, która jest traktowana przez autora jako miejsce, które oparło się wpływom innych kultur, gdzie najlepiej zachowała się pierwotna kultura litewska. Siebie nazywa „prawdziwym Litwinem-Żmudzinem”, co, po pierwsze, może stanowić próbę odnalezienia własnej tożsamości narodowej, po drugie, utożsamia twórcę z regionem, z ziemią rodzinną, a po trzecie, wskazuje też na wewnętrzne, prowincjonalne podziały na terenach litewskich. Te zabytki pamięci kultury żmudzińskiej Jucewicz konfrontuje z zapisami innych terenów litewskich, a także z kulturą polską, białoruską, ukraińską.

Co ciekawe i znamienne, wszystkie znaczące prace etnograficzne Jucewicza powstały w języku polskim, choć przedmiotem badań, jak to już zostało wspomniane, były tereny uważane obecnie za rdzenie litewskie. Bilingwizm był owocem historycznych i kulturowych stosunków Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Jucewicz w *Litwie* snuje refleksję nad historyczną Litwą sięgającą od Bałtyku aż po Morze Czarne. Choć wyłącza tereny rdzennej Litwy – Aksztotę i Żmudź – ze wspólnoty Słowiańszczyzny, to nieustannie odnajduje wspólne pole odniesień w sposobie postrzegania świata materialnego i duchowego z narodami polskim, białoruskim czy ukraińskim, a więc *stricte* słowiańskimi: „Rzecz dziwna, iż taż sama piosenka [o kukułce – przyp. M. J.] brzmi w całej prawie Słowiańszczyźnie, tak różnej od Litwy obyczajami i pojęciami ludu”¹⁵.

¹⁴ [L. A. Jucewicz], *Litwa pod względem starożytnych obyczajów i zwyczajów...*, dz. cyt., s. IV.

¹⁵ Tamże, s. 53.

Ale nie tylko własne obserwacje stanowią podstawę omawianej lektury. Autor niejednokrotnie w *Litwie* powołuje się i przytacza rękopis swojego ojca, Dominika Jucewicza. Jak wskazują badacze litewscy, ojciec Jucewicza pasjonował się kulturą ludową i to zapewne on wpłynął na pasję etnograficzną syna. Jednak Ludwik przyjmuje zupełnie inną perspektywę niż ojciec. Dominik Jucewicz patrzy bowiem na kulturę ludową z perspektywy wyższości kultury szlacheckiej nad kulturą chłopską, jednak nieocenione wydają się jego spostrzeżenia dotyczące medycyny (badacze przypuszczają, że studia medyczne były jego niespełnionym marzeniem). Autorytetami w pracy etnograficznej są jednak dla Ludwika Jucewicza przede wszystkim Kazimierz Władysław Wójcicki¹⁶ – polski pisarz i wydawca, historyk Warszawy – oraz Teodor Narbutt¹⁷, polski i litewski historyk, badacz dziejów Litwy, bibliofil. W swoich dziełach zamieszcza ponadto przekłady z serbskiego, litewskiego, czeskiego autorstwa między innymi Augusta Bielowskiego, Lucjana Siemieńskiego, Jana Czczota, wiersze litewskie Szymona Staniewicza, ponadto urywki z kroniki Macieja Strykowskiego. Autor korzysta również z kroniki Aleksandra Gwagnina czy pism Sylwestra Walenowicza. Nie jest w tym bezkrytyczny, szczególnie gdy konfrontuje ze swoimi obserwacjami poglądy historyków Litwy. Jednak jak wskazują badacze, niektóre opisywane mity są efektem bogatej wyobraźni i talentu narracyjnego autora¹⁸. Małgorzata Litwinowicz-Drożdźiel wskazuje, że intuicyjna praca etnograficzna Jucewicza tworzy jego swoisty mit kultury litewskiej, który charakteryzuje się następującymi cechami:

Znajdziemy w stworzonych przez Jucewicza wizerunkach kultury litewskiej cień sentymentalizmu, poszukiwania przedkulturowego stanu idylli. Przyglądając się obrazom *Litwy*, trzeba jednak pamiętać o romantycznym projekcie rebarbaryzacji kultury, odwołującym się do lokalnej odmiany „mitu Północy”, wysiłku odkrycia

¹⁶ W. Albrecht-Szymanowska, *Kazimierz Władysław Wójcicki*, [w:] *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 5: *U–Ż. Uzupełnienia, indeksy*, red. R. Loth, Warszawa 2004, s. 111-115; *Książka zbiorów ofiarowana Kazimierzowi Władysławowi Wójcikowi*, Warszawa 1862; *Słownik folkloru polskiego*, red. J. Krzyżanowski, Warszawa 1965; J. Maternicki, *Warszawskie środowisko historyczne 1832–1869*, Warszawa 1970.

¹⁷ W. Albrecht-Szymanowska, *Teodor Narbutt*, [w:] *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 3: *Mia–R*, red. R. Loth, Warszawa 2002, s. 112-113; S. Świrko, *Teodor Narbutt i badania starożytności litewskich*, [w:] *Dzieje folklorystyki polskiej 1800–1863*, Wrocław 1970.

¹⁸ Zob. R. Sliužinskas, *Paralele historyczne między źródłami litewskich i polskich pieśni ludowych i perspektywa badań porównawczych*, dz. cyt.; M. Litwinowicz-Drożdźiel, *O starożytnościach litewskich...*, dz. cyt.

prawdziwych i żywotnych źródeł w bohaterskich, mrocznych pieśniach o wojownikach. Z trzeciej zaś strony mamy „naiwność” – wszak Jucewicz sam był w gruncie rzeczy częścią opisywanej i idealizowanej przez siebie kultury. Znajdujemy się więc w polu dość szczegółowego pisarstwa, którego granice wyznaczają: naiwność podstawowego kulturowego doświadczenia, sentymentalizm jako narzucająca się optyka obserwacji i opisywania tego doświadczenia oraz – być może jako jedyna możliwa strategia zdobywania kulturowej samowiedzy – romantyczny projekt, w którym Litwa staje się częścią „mitu Północy”¹⁹.

Bogata twórczość Jucewicza obejmuje: *Przysłowia ludu litewskiego* (Wilno 1840), *Historię litewską dla dzieci* (Wilno 1840), *Rysy Żmudzi* (Warszawa 1840), *Wspomnienia Żmudzi* (Wilno 1842), *Litwę pod względem starożytnych obyczajów i zwyczajów skreślona przez Ludwika z Pokiewia* (Wilno 1846), a także liczne artykuły w czasopismach „Atenaeum”, „Bojan”, „Biruta”, „Gazeta Codzienna”, „Magazyn Mód”, „Piśmiennictwo Krajowe”²⁰. Budziły one żywe zainteresowanie krytyki literackiej. Józef Ignacy Kraszewski wskazywał na wielką wartość zgromadzonych przez Jucewicza przysłów²¹, etnograf ks. Franciszek Wawrowski²² na olbrzymi zasób i porządek metodologiczny w książce *Litwie pod względem starożytnych obyczajów i zwyczajów...* Jednak ta bogata twórczość nie doczekała się w literaturoznawstwie polskim pogłębionej analizy²³ i konfrontacji z obszerną twórczością folklorystyczną polskiego romantyzmu.

Warto przypomnieć, że Jucewicz to także tłumacz. Na język litewski tłumaczył między innymi twórczość Adama Mickiewicza i innych współczesnych

¹⁹ M. Litwinowicz-Drożdźiel, *O starożytnościach litewskich...*, dz. cyt., s. 157.

²⁰ Zob. F. Gawełek, *Bibliografia ludoznawstwa litewskiego*, Wilno 1914, s. 51-51.

²¹ „Pamiętne zda mi się każdemu to, co pod tytułem – *Rysy Żmudzi* – napisał, lecz szkoda, bo tylko rozpoczął! – pracowity badacz starożytności i języka Litwinów, teraz osiadły wśród zupełnie litewskiej okolicy i poświecony wyłącznie obranemu przez się celowi, w tej próbie, którą przed sobą właśnie mamy, przewybornie, bo bez przesady, po prostu, na jawie, bez mędrkowania i dowcipkowania, tłumaczy nam przysłowia litewskiego ludu”. – J. I. Kraszewski, *Przysłowia ludu litewskiego zebrał i objaśnił ks. Ludwik Adam Jucewicz* (rec), „Tygodnik Petersburski” 1840, nr 32, s. 166.

²² F. Wawrowski, *Litwa pod względem starożytnych zabytków obyczajów i zwyczajów* [rec.], „Przyjaciół Ludu” 1846, nr 34-35.

²³ Wkład Jucewicza w dziedzictwo ludowe Litwy wspominają bądź opisują badacze litewscy m.in. A. Janulaitis, *Kun. Liudvikas Adomas Jucevičius, Lietuvos rašytojas (1813–1846). Trumpas aprašymas jo gyvenimo ir veikimo*, Wilno 1910; J. M. Balčiūnas, *Liudviko Adomo Jucevičiaus asmuo ir reikšmė*, Kaunas 1930; J. Čiurlionytė, *Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai*, Wilno 1969; M. Lukšienė, *Liudvikas Adomas Jucevičius*, [w:] *Lietuvių veikų laiška J. I. Kraševskiui*, red. J. Grigonis i in, Wilno 1992; J. Girdzijauskas, *Liudvikas Adomas Jucevičius kultūrų sampnyose*, „Lituanistika” 2001, nr 28; G. Kadžytė, *Liudvikasiš Pakėvio – šimtmečių mįslės*, „Tautosakos Darbai” 2013, t. XLVI.

mu poetów romantycznych. Ten aspekt translatorski jest niezwykle ważny, gdyż przekładał on także na język polski litewskie pieśni ludowe i przysłowia, które stały się podmiotem dalszych prac w epoce pozytywizmu. Zygmunt Gloger wymienia Jucewicza jako etnografa zasłużonego dla zachowania dorobku ludu, a szczególnie pieśni ludowych. Przywołuje bogactwo językowe i kulturowe zebranych przez Jucewicza materiałów, aby „poznać obyczaje we wszystkich prowincjach i powiatach”²⁴. Także Jan Karłowicz²⁵, zauważa ogromny wkład Jucewicza w rozwój etnografii:

Żaden z naszych pisarzy nie dał nam tak bogatych zasobów do poznania życia i kraju Litwinów, ich pieśni, wierzeń, zwyczajów, przysłów itd., jak Ludwik z Pokiewia (pan Adam Ludwik Jucewicz). Gdzie indziej wymienię szczegółowo jego nieocenione prace, a tu zaznaczam tylko, iż i on pokrótce wyraża swe zdanie o języku litewskim w dziele swoim *Litwa* itd. Wilno 1846 str 4,5; oraz w *Wyjątki z nowoczesnych poetów polskich, tłumaczonych na język litewski* itd. Wilno 1837, str. 10, 11; lecz, że mówi tam ogólnikowo i usiłuje raczej zachęcić do badania jego, niż go charakteryzować, więc tą wzmianką o nim tu się ograniczając, dodać muszę, iż prawdziwie zasłużony ten zbieracz rzeczy ludowych, jedynym jest, który w druku o Donalejtysie w taki sposób się wyraził, iż widać, że go czytał i oceniał, a nie ze słyszenia tylko o nim mówił, jak inni (s. 8, 9). *Encyklopedia wielka* zdobyła się zaledwie na sześć wierszy wiadomości o tym poecie (VII, 275), a pięć wierszy o jego poemacie (XVII, 209)!²⁶

²⁴ Z. Gloger, *Nowy zbiór pieśni ludu*, „Gazeta Warszawska” 1879, nr 172, s. 2, [w:] tenże, *Pisma rozproszone*, T. 2, red. nauk. ed. J. Ławski i J. Leończuk, wstęp A. Janicka i D. Rembiszewska, opracowanie tekstów i przypisy Ł. Zabielski, S. Kochaniec, M. Siedlecki, G. Kowalski, noty i słownik czasopism A. Janicka, indeksy opracowali M. Al-Kaber i M. Siedlecki, Białystok 2015. Zob. także: tenże, *Słowno o pieśniach ludowych*, „Kronika Rodzinna” 1874, nr 6, s. 87-88, [w:] tenże, *Pisma rozproszone*, T. 1, red. nauk. ed. J. Ławski i J. Leończuk, wstęp J. Ławski i G. Kowalski, oprac. tekstów i przypisy G. Kowalski i Ł. Zabielski, noty i słownik czasopism A. Janicka, indeksy oprac. M. Siedlecki i M. Jurkowska, Białystok 2014; tenże, *Obrzędy rolnicze. Dożynki, czyli wieniec przez Zygmunta Glogera* „Kłosa” 1879, nr 735, 737-739, [w:] tenże, *Pisma rozproszone*, T. 2, dz. cyt.; tenże, *Oskar Kolberg i jego prace*, „Kłosa” 1880, nr 789-790, [w:] tamże; tenże, *Kilka słów o pieśniach ludowych i narodowych*, „Kłosa” 1881, nr 836-837, [w:] tamże; tenże, *Muzeum etnograficzne*, „Kłosa” 1888, nr 183, [w:] tamże; tenże, *Nazwy weselne. Wyrażenia i przedmioty używane przy godowych obrzędach ludu na przestrzeni byłej Rzeczypospolitej*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1877, t. I, [w:] tamże.

²⁵ *Biogramy uczonych polskich*, Część I: *Nauki społeczne*, zeszyt 2: K-O (pod redakcją Andrzeja Śródki i Pawła Szczawińskiego), Wrocław 1984; K. Appel, *Życie i prace Jana Karłowicza (1836–1903)*, Warszawa 1904, M. Laburda, *Koncepcja ludoznawstwa Jana Karłowicza*, „Laboratorium Kultury” 2015, nr 4.

²⁶ J. Karłowicz, *O języku litewskim*, Kraków 1875, s. 173-174.

Z kolei Żukowski²⁷ to nie tylko publicysta, krytyk literacki i estetyk, ale również folklorysta, działacz społeczny i autor dzieła *O pańszczyźnie*. Piotr Bańkowski pisze o nim:

(...) Jan Ludwik Żukowski, pisarz dziś zupełnie zapomniany, ale w swoim czasie bardzo ceniony dla przymiotów osobistych i niezwyklej nauki. Był autorem kilku rozpraw drukowanych w „Gazecie Polskiej” (o tłumaczeniach, o pańszczyźnie, o dyletantyzmie). Zamiłowany zbieracz pieśni i podań ludowych, z przekonań literackich romantyk, swe poglądy estetyczne czerpał, jak i Mochnacki, z estetyków niemieckich²⁸.

Od początku pobytu w stolicy Królestwa Polskiego młody romantyk włączył się w działalność spiskową. Był członkiem Związku Wolnych Polaków (1820–1821)²⁹. Jednak w związku z aresztowaniami jego uczestników Żukowski musiał opuścić Warszawę, by schronić się w Lubochni w powiecie rawskim. Przebywając tam, nie tylko uzupełniał lektury i pogłębiał swoją fascynację niemiecką filozofią idealistyczną, ale zbierał również pieśni ludowe i informacje na temat obyczajów polskich chłopów. W jego przypadku pogląd na estetykę i folklorystykę tworzy osobiwy model koncepcji sztuki. To, co stało się przed-

²⁷ Por. A. Zieliński, *Jan Ludwik Żukowski – zapomniany krytyk i publicysta*, „Prace Polonistyczne” 1960, seria 16; W. Albrecht-Szymanowska, *Jan Ludwik Żukowski*, [w:] *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 5: *U–Ż. Uzupełnienia, indeksy*, red. R. Loth, Warszawa 2004, s. 226; J. Zyśk, *Zapomniana publicystyka Jana Ludwika Żukowskiego*, „Sztuka Edycji” 2013, nr 1. Osoba Żukowskiego pojawia się również na marginesie analizy literackiej towarzystwa krytycznoliterackiego Warszawy: *Dyskursy krytycznoliterackie 1764–1918. Wokół „Słownika polskiej krytyki literackiej”*, t. 2, red. M. Strzyżewski, Toruń 2012; *Polska krytyka literacka w XIX wieku*, red. M. Strzyżewski, Toruń 2005; *Rozmaitości warsztatowe*, red. nauk. M. Strzyżewski, M. Lutomiński, J. Zyśk, Toruń 2010; M. Strzyżewski, *Działalność krytycznoliteracka Maurycego Mochnackiego*, Toruń 1994. Postać Żukowskiego bardzo często pojawia się nie tylko we wspomnieniach przyjaciół z kręgu romantyzmu warszawskiego (por. m.in. S. Goszczyński, *Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika, 1801–1842*, wyd. S. Pigoń, Wilno 1924; K.W. Wójcicki, *Kawa literacka w Warszawie (r. 1829–1830)*, Warszawa 1873), opracowaniach śródowiska warszawskich romantyków (por. A. Słomkowska, *Dziennikarze warszawscy. Szkice z XIX wieku*, Warszawa 1974; J. Jedlicki, *Jakiej cywilizacji Polacy potrzebują. Studia z dziejów idei i wyobraźni XIX wieku*, Warszawa 2002; A. Kowalczykowa, *Wokół romantyzmu. Estetyka – polityka – historia*, red. nauk. A. Janicka, G. Kowalski, Białystok 2014), ale i w monografiach poświęconych Mochnackiemu (por. m.in. P. Bańkowski, *Maurycy Mochnacki jako teoretyk i krytyk romantyzmu polskiego*, Kraków 1913; A. Śliwiński, *Maurycy Mochnacki. Żywoć i dzieła*, Warszawa 1921, s. 149; J. Kucharzewski, *Maurycy Mochnacki*, Kraków–Warszawa 1910; J. Gollenhofer, *Polityczna strona działalności Maurycego Mochnackiego (1803–30). Próba zarysu*, Kraków 1910; S. Szpotański, *Maurycy Mochnacki*, Kraków 1910).

²⁸ P. Bańkowski, *Maurycy Mochnacki jako teoretyk i krytyk romantyzmu polskiego*, dz. cyt., s. 84.

²⁹ Zob. „Nowa Polska” 1831, nr 37, s. 4.

miotem jego badań krytycznoliterackich, które wybrzmiały w rozprawie *O sztuce*³⁰, co Jerzy Jedlicki nazywa interesującą próbą „pogodzenia kultury szukającej sensu dziejów z kulturą wyrabiającą narzędzia”³¹, ma praktyczny wydźwięk w jego twórczości etnograficzno-folklorystycznej zawartej we wspomnianych pismach: *Wyjątku z pisma o pieśniach ludu*, ogłoszonym w 1830 roku w „Melitele”, z którego, zdaniem Kazimierza Władysława Wójcickiego, autor nie był zadowolony³², oraz w *O pańszczyźnie...* W ostatnim dziele Żukowski podkreśla:

Staralem się na chwilę nie minąć z prawdą, i dlatego zbierałem uwagi moje wśród kilkoletniego między włościanami pożycia. Zaiste, czytając ten rys, wielu przywykłych uważać za wyrocznie, iż pospólstwo niema żadnego charakteru, osądzi że wszystko jest przesadzonym, com pod tym względem o włościanach powiedział³³.

I o tym „charakterze” włościan, o duchowej, ale i materialnej stronie tworzonej przez nich kultury, pisze Jan Ludwik Żukowski. Przyjmuje zatem inną perspektywę badawczą niż przywołany powyżej Jucewicz. Utożsamienie z ludem nie ma u niego charakteru osobistego związku z badaną przestrzenią, wpisuje się natomiast w nurt romantycznych badań kultury ludowej.

Zainteresowanie tą kulturą w Polsce od drugiej połowy XIX wieku wpływa z dwóch źródeł. Po pierwsze, z idei historiozoficznych, „filozofii natury”, które zrodziły się na Zachodzie, przede wszystkim za sprawą działalności filozofów niemieckich, a szczególnie Johanna Gottfrieda Herdera, Friedricha Wilhelma Josepha Schellinga, Karla Wilhelma Friedricha Schlegla, Augusta Wilhelma Schlegla. Po drugie – z uwarunkowań historycznych. W wyniku utraty przez ojczyznę niepodległości Polacy stanęli przed koniecznością reinterpretacji istoty tożsamości narodowej. Jednym z jej elementów okazała się kultura ludowa, która stała się źródłem rekonstrukcji przeszłości narodu polskiego i Słowiańszczyzny. Ujmowano ją dwojako – z jednej strony jako właściwość ludowych grup społecznych, szczególnie ludności wiejskiej, ważnej narodowo i gospodarczo, z drugiej – jako nośnik wartości: rodzimości, narodowości, tradycyjności, oryginalności i naturalności.

³⁰ J. L. Żukowski, *O sztuce*, „Gazeta Polska” 1828, nr 98.

³¹ J. Jedlicki, *Jakiej cywilizacji Polacy potrzebują*, dz. cyt., s. 83.

³² K. W. Wójcicki, *Kawa literacka w Warszawie (r. 1829–1830)*, „Biblioteka Warszawska” 1873, t. 1.

³³ J. L. Żukowski, *O pańszczyźnie*, dz. cyt., s. 137–138.

Źródła pamięci ludu

Znane słowa z *Konrada Wallenroda* Mickiewicza, że „pieśń ujdzie cało” mają przełożenie na kierunek pierwszych badań folklorystycznych. Jednoczący charakter pieśni, wynikający ze sposobu ich funkcjonowania w kulturze, stał się już w oświeceniu sposobem na zachowanie pamięci narodowej. A patrząc z szerszej perspektywy: wszak to *Pieśni Osjana* Jamesa Macphersona stały się impulsem do poszukiwania zagubionych pamiątek przeszłości w całej Europie. Szczególne w tych poszukiwaniach miejsce zajmują pieśni ludowe z dwóch powodów. Po pierwsze, stanowią świadectwo historyczne. Ich anonimowy i powszechny charakter wykonywania przez wieki kształtuje przekonanie, że stanowią one uniwersalny dorobek całego narodu: przedstawiają obyczaje, wyobrażenia, wierzenia i kulturę ludu w danej epoce. Po drugie, pełnią funkcję artystyczną: są próbą artystycznej działalności, pierwszymi „pomnikami literatury”, ukazującymi estetyczny zmysł ludu.

Obie funkcje pieśni ludowych: świadectwa historycznego i dorobku artystycznego były przedmiotem analizy nie tylko Zoriana Dołęgi-Chodakowskiego, Kazimierza Władysława Wójcickiego, Wacława z Oleska (Wacław Zaleski), Jana Czeczota, Żegoty Pauli, Oskara Kolberga, Zygmunta Glogera czy Kornela Kozłowskiego, ale również analizowanych przez nas twórców.

Jak wskazuje w recenzji książki *Litwa* ks. Franciszek Wawrowski, Jucewicz swoją pracą wpisuje się w rozważania nad pochodzeniem i rozwojem kultury ludzkości:

Niedawne jeszcze temu czasy, jak pilnie chodzić poczęliśmy około odgrzebywania starożytnych pamiątek naszych, aby je od ostatniej zaguby zachować, aby je opisać i zebrać w jedno dzieło, któryby przyszłemu historykowi przyczyniło materiałów obfitych do historii narodowej, a już możemy się poszczycić plonem na tej niwie zebranych. Znani są mężowie pracujący około tej gałęzi literatury, którzy one rozkoszne, a dawniej tak pogardzane i wyśmiane piosenki spisują; czarodziej-skie powiastki, podania, jakie wiejskie dziewice przy kądzieli lub pierzu wśród długich wieczorów opowiadają, zbierają, którzy zwyczaj i obyczaje ludu pamięci potomków przekazać pragną. Z tego to pola, spod wiejskiej strzechy, całe prawie dzieło o Litwie Ludwika z Pokiewia zebrane jest³⁴.

³⁴ F. Wawrowski, *Litwa pod względem starożytnych zabytków obyczajów i zwyczajów* [rec.], dz. cyt.

Jucewicz bowiem nie tylko przedstawia warianty pieśni powiązanych tematycznie, jak na przykład o koniu czy kukułce, ale konfrontuje je z podobnymi pieśniami w innych językach. Nie podejmuje analizy językowej tych utworów, ale za to podejmuje próbę wskazania etymologicznych źródeł charakterystycznego dla ziem litewskich obrazowania przez lud rzeczywistości. Posługuje się przy tym nie tylko dokumentami historycznymi, ale również podaniami, bajkami, anegdotami, przysłowiami przekazywanymi z pokolenia na pokolenie. Co ciekawe, nie zamyka się na współczesną mu rzeczywistość i ukazuje, jak kultura Litwy ewaluuje. Widać tę ewolucję na przykładzie wpływu chrześcijaństwa na kulturę ludową. Jucewicz, w przeciwieństwie do licznych badaczy, w tym Żukowskiego, nie podziela poglądu o regresywnym wpływie chrześcijaństwa na kulturę, widzi w nim dodatkowy, rozwijający kulturę aspekt, który funkcjonuje obok zabobonów, zaklęć czy zamówień. Jucewicz ukazuje żywe funkcjonowanie mitu w kulturze litewskiej. Jako przykład można wskazać obecność w pieśniach bożków, choćby Dziwswitisa, opiekuna żeglarzy:

Płyńmy, płyńmy bracia,
Przez Jurę, przez morze,
Przez zimną wodę.
Dziwswitisie pomóż nam,
Nałowic dorszy, fląderek.
Pilnuj nasze łodzie,
Gdy pośrodku morza będziem,
I rzucim w głąb kotwicę,
Niechaj wiatr nie wieje,
Trzymaj sam kotwicę,
Dziwswitisie bożku,
Strzeż nasze czółna,
Dziwswitisie, Dziwswitisie³⁵!

Pieśni ludowe są również dla Jucewicza wyrazem sposobu i charakteru życia ludu. To z tego sposobu życia wypływa między innymi ocena zwierząt. Lud litewskie nieustannie toczył wojny, dlatego otacza szczególnym szacunkiem konie. Tematyka pieśni odzwierciedla również wartości, jakie są ważne dla włościan: kult życia na łonie natury, szczerza miłość, wiara w metamorfozy i przenikanie się *sacrum* z *profanum*.

³⁵ [L. A. Jucewicz], *Litwa pod względem starożytnych obyczajów i zwyczajów...*, dz. cyt.

Dla Jana Ludwika Żukowskiego, u którego bardzo istotna była perspektywa usytuowania kultury ludu w kontekście kategorii mitu Słowiańszczyzny, nieodłączne było spojrzenie na ten problem z punktu widzenia krytyka literackiego, sytuującego się w kręgu myśli idealizmu niemieckiego:

Pierwszym rysem spólnego Słowian charakteru, jaki między naszym ludem napotykały, jest owa nieustająca godność natchnienia do pieśni, i stąd pochodzące ich mnóstwo. Jak inni Słowianie, wieśniak polski śpiewa zaraz byle cokolwiek był wesoły, śpiewa najwięcej pieśni z własnego natchnienia, które w miarę wzrastającej fantazji staje się bujniejszym. Obyczaj ten jest powszechny. Wszystkie dzisiaj pieśni naszego ludu powstają wśród biesiad hucznych, najwięcej wśród wesel i innych podobnych zabaw związanych z muzyką i tańcami³⁶.

Przedstawiona przez Żukowskiego analiza zgromadzonego materiału przybiera formę panoramiczną. Autor przywołuje genezę pieśni, analizując okoliczności ich wykonywania. Bada to, kto je wykonuje, wskazuje przede wszystkim ich integracyjną funkcję. Akcentem, tak jak u Jucewicza, jest ścisły związek aktu śpiewu z melodią natury i dziękczynieniem za jej dary. Charakter, tematyka i gatunki współczesnych pieśni ludowych stały się przedmiotem refleksji nad przeobrażeniami kultury wsi polskiej. Żukowski widzi zanikające bogactwo gatunkowe (najpowszechniej śpiewane są proste krakowiaki) i tematyczne pieśni (brak pieśni historycznych lub wprowadzających świat magii i zabobonu).

Źródła tożsamości ludu

W książce *O pańszczyźnie*, argumentując za koniecznością zaniechania pańszczyzny na dwóch płaszczyznach: materialnej i duchowej, Żukowski wskazuje na wolność jako nadrzędną wartość wpisaną w prapoczątki narodu:

Wolność jakiej mieli używać Słowianie jest dla nas przyjemnym snem, omglonym nieprzejrzaną chmurą przeszłości. Zbyt wcześnie wpływ obcych ludów i to nieodzowne niewidzialne przeznaczenie pozazdrościło błogiej patryarchalności Słowianom, którą oni ze wszystkich ludów Europy, przechowywali najdłużej. (...) Z pomiędzy Lechów młody Ziemowit pierwszy wzgardził sposobem życia swych ojców. Nienawidząc Niemców, przyjął ich ustawy, zabezpieczające mu panowanie nad braćmi. Jedno nadużycie pociąga za sobą drugie. Raz przyjęty cudzoziemski

³⁶ J. L. Żukowski, *Wyjątek z pisma o pieśniach ludu*, dz. cyt.

obyczaj, nie miał już hamulca tylko w miejscowości. Lechija, wkrótce Polska coraz więcej na wpływ zachodu wystawiona, w systemacie rządu i we wszystkich stosunkach społeczeństwa, zrównała się z innymi krajami Europy³⁷.

Objawem tej wolności jest tworzona przez lud kultura: pamięć zachowana w pieśniach, gminnych opowieściach, przysłowiach, zabobonach, przywiązaniu do tradycji (obrządy) i kreatywna zdolność – „natchnienie” – do inspirowania się zastaną tradycją, by ją w nowych formach przekazywać przyszłym pokoleniom.

Z kolei Ludwik Adam Jucewicz podejmuje próbę wskazania, z jednej strony, cech swoistych i niepowtarzalnych ludu litewskiego, z drugiej, wpisania dorobku kulturowego Litwy w kulturę europejską. Choć odniesienia do kultury polskiej bezsprzecznie należą do najczęstszych, to etnograf wpisuje dorobek kultury litewskiej w europejską kulturę zarówno Zachodu, jak i Wschodu. Opisuując stroje, obyczaje ludowe, autor posiłkuje się przykładami z terenów Żmudzi, Prus, ale również dzisiejszej Łotwy, Białorusi czy Ukrainy. W swych analizach na temat rozwoju i bogactwa kultury litewskiej, stawiając ją w kontekście kultury polskiej, nie jest bezkrytyczny. Badając stosunek kultury litewskiej wobec kultury Zachodu, Jucewicz nie szczędzi słów krytyki, pokazując choćby negatywny wpływ cudzoziemszczyzny na kulturę rodzimą:

Wszystkie światłe narody, od najdawniejszych zacząwszy wieków, olbrzymie, w doskonaleniu mowy swojej, poczyniły postępy. W jednej tylko Litwie, już to z przyuczyny rozmaitych okoliczności, już to z niedbalstwa, dotychczas jeszcze, to gałąź umysłowej pracy, odłogiem leży. W samych początkach, ojcowie nasi Litwini, mało dbali o oświecenie, i w swoich traktatach z ościennymi mocarstwy, woleli używać języka niemieckiego, łacińskiego lub ruskiego niżeli pisać własnym³⁸.

Co ważne, autor wśród języków obcych nie umieszcza języka polskiego. Kultura polska nie jest traktowana przez Jucewicza jako element obcy kulturze litewskiej.

Żukowski sytuuje włościąństwo w dwóch kontekstach. Z jednej strony w odniesieniu do pozostałych grup społecznych: mieszczaństwa i szlachty, z drugiej strony w odniesieniu do innych narodów, które dzieli na zachodnie (Niemcy, Anglia, Francja) i słowiańskie. Drugie odniesienie pozwala Żukowskiemu ukazać tożsamość chłopów jako istotną część tożsamości polskiej, nobilituje ją, wskazując jej zalety na tle wad pozostałych grup społecznych. Pierw-

³⁷ J. L. Żukowski, *O pańszczyźnie*, dz. cyt., s. 5-6.

³⁸ [L. A. Jucewicz], *Litwa pod względem starożytnych obyczajów i zwyczajów...*, dz. cyt.

sze ujęcie sytuuje włościąństwo w rodzinie europejskiej. Kraje zachodnie, podobnie jak u Jucewicza, są tu źródłem „inności”, „obcości”, negatywnie wpływając na tradycję, słowiańskie natomiast – stanowią wspólnotę Słowiańszczyzny, są dla niego wielkim i ważnym podmiotem kulturowym.

*

Podsumowując zarys porównawczy twórczości folklorystycznej Jana Ludwika Żukowskiego i Ludwika Adama Jucewicza, należy stwierdzić, że kategorie pamięci i tożsamości są kluczowe w rozumieniu twórczości ludoznawczej ziem byłej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, która stawiała sobie za cel badanie fenomenu kultury, jej korzeni, a w konsekwencji tożsamości narodowej. Z innych pobudek wypływa jednak dążenie do ukazania kultury ludowej litewskiej i polskiej. Jucewicz przede wszystkim dąży do odnalezienia tożsamości narodowej rodzącej się w narodzie litewskim. Żukowski zaś do ukazania znaczenia chłopów jako równoprawnej grupy społecznej w historycznie ukształtowanym narodzie polskim.

Jucewicz znajomość języka litewskiego wykorzystuje, by w języku polskim oddać ducha narodu litewskiego. Jego *Litwa* ukazuje swoistość i nieopowtarzalność kultury litewskiej, a szczególnie żmudzkiej, pozostającej jednak w związku i dialogu z kulturą polską, ale też i całą tradycją europejską. Jucewicz, zdecydowanie oponując przeciw włączeniu dorobku litewskiej kultury w krąg dorobku Słowiańszczyzny, zarysowuje jednocześnie obszar kulturowy Litwy aż po granice Morza Czarnego i chce wpisać ją w mit Północy: dzikiej, surowej, melancholijnej.

Żukowski, choć ubolewa nad procesem ubożenia żywej tradycji językowej włościąństwa, której wyrazem są pieśni, odnajduje rys tożsamości w bogactwie kultury materialnej (zabudowie gospodarskiej, strojach), obyczajach i zwyczajach, to wskazuje, że tylko powrót do wartości kultywowanych przez społeczność słowiańską, a więc do pierwotnej tożsamości narodu polskiego, może doprowadzić do rozwoju moralnego, ale i gospodarczego społeczeństwa. Te naczelną wartość to wolność i równość, wyrazem wprowadzenia których byłoby zniesienie pańszczyzny. Żukowski, podobnie jak Jucewicz, konfrontuje kulturę ludową z kulturą innych stanów, a także państw zachodnich.

Pamięć i tożsamość ulega zatem w twórczości obu autorów procesowi mityzacji, służy tworzeniu bądź odtwarzaniu kanonu wartości, które będą pełniły funkcję integracyjną w nowym społeczeństwie.

Bibliografia

- [Jucewicz L. A.], *Litwa pod względem starożytnych obyczajów i zwyczajów skreślona przez Ludwika z Pokiewia*, Wilno 1846.
- [Kraśiński A.S.], *Wspomnieniach biskup Adam Stanisław Kraśiński*, Kraków 1900.
- Appel K., *Życie i prace Jana Karłowicza (1836–1903)*, Warszawa 1904.
- Augustaitis F., *Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim*, Kraków 1911.
- Bańkowski P., *Maurycy Mochnacki jako teoretyk i krytyk romantyzmu polskiego*, Kraków 1913.
- *Biogramy uczonych polskich*, Część I: *Nauki społeczne*, zeszyt 2: K-O, red. A. Śródek, P. Szczawiński, Wrocław 1984.
- Bukowiec P., *Dwujęzyczne początki nowoczesnej literatury litewskiej. Rzecz z pogranicza polonistyki*, Kraków 2008.
- Burszta J., *Chłopskie źródła kultury*, Warszawa 1985.
- Burszta J., *Oświecenie i romantyzm a słowiańska etnografia i folklorystyka. Założenia wstępne*, „Lud” 1973, t. 57.
- *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 2: *I–Me*, red. R. Loth, Warszawa 2001.
- *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 3: *Mia–R*, red. R. Loth, Warszawa 2002.
- *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 5: *U–Ż. Uzupełnienia, indeksy*, red. R. Loth, Warszawa 2004.
- *Dyskursy krytycznoliterackie 1764–1918. Wokół „Słownika polskiej krytyki literackiej”*, t. 2, red. M. Strzyżewski, Toruń 2012.
- *Dzieje folklorystyki polskiej. 1800–1863. Epoka przedkolbergowska*, red. H. Kapełuś, J. Krzyżanowski, Wrocław 1970.
- Gawełek F., *Bibliografia ludoznawstwa litewskiego*, Wilno 1914.
- Gollenhofer J., *Polityczna strona działalności Maurycyego Mochnackiego (1803–30). Próba zarysu*, Kraków 1910.
- Gomme G. L., *Folklor. Podręcznik dla zajmujących się ludoznawstwem*, tłum. W. Szukiewicz, opatrzył przedmową i wydał S. Eliaż-Radzikowski, Kraków 1901.
- Goszczyński S., *Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika, 1801–1842*, wyd. S. Pigoń, Wilno 1924.
- Jackiewicz M., *Dzieje literatury litewskiej do 1917 roku*, Warszawa 2003.
- Jackiewicz M., *Literatura litewska w Polsce XIX i XX w.*, Olsztyn 1999.
- Jedlicki J., *Jakiej cywilizacji Polacy potrzebują. Studia z dziejów idei i wyobraźni XIX wieku*, Warszawa 2002.
- Karłowicz J., *O języku litewskim*, Kraków 1875.

- Kowalczykowska A., *Wokół romantyzmu. Estetyka – polityka – historia*, red. nauk. A. Janicka, G. Kowalski, Białystok 2014.
- Kraszewski J. I., *Przysłowia ludu litewskiego zebrał i objaśnił ks. Ludwik Adam Jucewicz*, „Tygodnik Petersburski” 1840, nr 32.
- *Książka zbiór ofiarowana Kazimierzowi Władysławowi Wójcickowi*, Warszawa 1862.
- Kucharzewski J., *Maurycy Mochnacki*, Kraków–Warszawa 1910
- Kutrzebianka A., *Rozwój etnografii i etnologii w Polsce*, Kraków 1948.
- Laburda M., *Koncepcja ludoznawstwa Jana Karłowicza*, „Laboratorium Kultury” 2015, nr 4.
- Maternicki J., *Warszawskie środowisko historyczne 1832–1869*, Warszawa 1970.
- Podgórski W. J., *Litwa i Polska XIX i XX w. Inspiracje literackie, kulturalne, oświatowe. Wybór esejów*, Warszawa 1994.
- *Polska krytyka literacka w XIX wieku*, red. M. Strzyżewski, Toruń 2005.
- *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, 1970
- *Rozmaitości warsztatowe*, red. nauk. M. Strzyżewski, M. Lutomiński, J. Zyśk, Toruń 2010.
- Sliužinskas R., *Paralele historyczne między źródłami litewskich i polskich pieśni ludowych i perspektywa badań porównawczych*, „Acta Historica Universitatis Klaipedensis” 2007, t. XV.
- Słomkowska A., *Dziennikarze warszawscy. Szkice z XIX wieku*, Warszawa 1974.
- *Słownik folkloru polskiego*, red. J. Krzyżanowski, Warszawa 1965.
- Strzyżewski M., *Działalność krytycznoliteracka Maurycego Mochnackiego*, Toruń 1994.
- Szpotański S., *Maurycy Mochnacki*, Kraków 1910.
- Śliwiński A., *Maurycy Mochnacki. Żywot i dzieła*, Warszawa 1921.
- Świrko S., *Teodor Narbutt i badania starożytności litewskich*, w: *Dzieje folklorystyki polskiej 1800–1863*, Wrocław 1970.
- Waliński M., *Folklor i folklorystyka. Uwagi na marginesie definicji*, „Literatura Ludowa” 1977, nr 4-5.
- Wawrowski F., *Rec. Litwa pod względem starożytnych zabytków obyczajów i zwyczajów*, „Przyjaciół Ludu” 1846, nr 34-35.
- *Wilno i Kresy północno-wschodnie...*, red. E. Feliksiak et al., Białystok 1996.
- Wójcicki K. W., *Przysłowia narodowe: z wyjaśnieniem źródła początku, oraz sposobu ich użycia, okazujące charakter, zwyczaje, i obyczaje, przesydy, starożytności i wspomnienia o czyste*, Warszawa 1830.
- Wójcicki K. W., *Kawa literacka w Warszawie (r. 1829–1830)*, „Biblioteka Warszawska” 1873, t. 1.
- Zieliński A., *Jan Ludwik Żukowski – zapomniany krytyk i publicysta*, „Prace Polonistyczne” 1960, seria 16.

- Zyśk J., *Zapomniana publicystyka Jana Ludwika Żukowskiego*, „Sztuka Edycji” 2013, nr 1.
- Żukowski J. L., *O sztuce*, „Gazeta Polska” 1828, nr 98.
- Żukowski J. L., *Wyjątek z pisma o pieśniach ludu*, „Melitele” 1830, t. 2.
- Żukowski J. L., *O pańszczyźnie z dołączeniem uwag nad moralnym i fizycznym stanem ludu naszego*, Warszawa 1830.
- *Życie literackie i literatura w Wilnie XIX-XX w.*, red. T. Bujnicki, A. Romanowski, Kraków 2000.

Monika Jurkowska

Balstogės universitetas

LIAUDIES KULTŪRA KUNIGO LIUDVIKO ADOMO JUCEVIČIAUS IR JANO LIUDVIKO ŽUKOVSKIO ETNOGRAFINĖJE KŪRYBOJE

Sautraka

Šiame straipsnyje pateikiama kunigo Liudviko Adomo Jucevičiaus (1810/1813–1846) ir Jano Liudviko Žukovskio (1803–1831) etnografiniuose darbuose vaizduojamų liaudies kultūros klausimų lyginamoji analizė. Darbe nagrinėjami trys klausimai: liaudies dainų reikšmė, požiūris į krikščionišką religiją bei liaudies tikėjimas ir prietarai kasdieninėje lietuvių ir lenkų kaimo kultūroje. Pateiktoje etnografinėje medžiagoje svarbus ne tik istorinis-politinis, bet taip pat ir autorių pasaulėžiūros kontekstas.

Abu kūrėjai gyveno romantizmo epochoje, susidūrė su šio laikotarpio visuomeninėmis – politinėmis realijomis.

Kunigas Liudvikas Adomas Jucevičius, iš vienos pusės, parodė specifinius, nepakartojamus lietuvių liaudies bruožus, iš kitos pusės, įrašė Lietuvos kultūrinį paveldą į europietiškos kultūros lobyną.

Jucevičius – rusų ir lietuvių kalbų vertėjas, poetas, etnografas, *Žemaičių žemės prisiminimų (Wspomnienia Żmudzi oraz Litwy pod względem starożytnych obyczajów i zwyczajów skreślone przez Ludwika z Pokiewia)* autorius. Žukovskis – ne tik publicistas, politinis veikėjas, literatūros kritikas, estetas, bet ir etnografas. Abu pradėjo tuo pat metu populiarius apmąstymus tautosakos klausimais to laikmečio idealų kontekste.

Wnętrze kościoła w Pokiewiu (Pakėvis), gdzie urodził się Ludwik Adam Jucewicz.
Fotografia z I połowy XX wieku